

ЗАҢ ШЫҒАРУ САПАСЫ МӘСЕЛЕСІНЕ

Назым Наурызбайқызы Исақ

Қазақстан Республикасы Заңнама институты Лингвистика
орталығының аударма секторының кіші ғылыми қызметкері,
Астана қ., Қазақстан Республикасы; e-mail: n.isak@adilet.gov.kz

Түйін сөздер: термин; терминология; аударма; ресми тіл; атқарушы орган; стиль; лингвистика.

Аннотация: Әр саланың өз құрылымы, даму үдерісі, жаңалығы болатыны белгілі. Филология ғылымының да, оның ішінде тіл саласының әрдайым белгілі бір проблемасы, айтар ойы, тың идеясы мен жаңашылдығы бар сала.

Мақала ұлттық заңнама сапасына, мемлекеттік тілдегі нормативтік құқықтық актілердің әзірлену мәселесіне, термин қорының қалыптасуына арналған. Ұлттық заңнама терминдері деп заңнама саласында қолданылатын терминдер түсініледі. Осы міндеттерді іске асырудың бір бағыты ретінде заң шығару процесі ұлттық заңнаманы қалыптастырудың басты құралы болып табылады.

Аударма саласына ерекше көңіл бөліп, терминдер мен сөздерді бірізділікке келтіру мәселесі Тәуелсіздік алған жылдардан бастап қолға алынды. Ұлттық заңнама сапасы қазақ тілінің даму, өркендеу сапасымен тығыз байланысты. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамыздағы Конституциясының 7-бабында: «Мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында орыс тілі ресми түрде қазақ тілімен тең қолданылады», – деп көрсетілген, яғни орыс және қазақ тілдеріндегі құжаттардың теңтүпнұсқалылығының сапасы қамтамасыз етілуге тиіс.

Мақалада заңнамадағы терминдердің қолданылуы, аударма мәселесі, қазақ және орыс тілдеріндегі заң мәтіндерінде заң техникасының ерекшеліктері, қазақ тілінде заңдар әзірлеудің алғышарттары баяндалған. Заң мен халықаралық шарт жобаларын әзірлеудегі терминдер мен сөздердің бірізділігі, әсіресе шет тілінен енген терминдердің дұрыс аударылу мәселелері де сөз болады. Заң және халықаралық шарт жобаларында кездесетін кемшіліктер мен олқылықтардың мысалдары көрсетілген.

К ВОПРОСУ КАЧЕСТВА ЗАКОНОТВОРЧЕСТВА

Исақ Назым Наурызбайқызы

Младший научный сотрудник сектора перевода
Центра лингвистики Института законодательства Республики Казахстан,
г. Астана, Республика Казахстан; e-mail: n.isak@adilet.gov.kz

Ключевые слова: термин; терминология; перевод; официальный язык; исполнительный орган; стиль; лингвистика.

Аннотация: Любая отрасль имеет свою структуру, процесс развития, новизну. В филологии, в том числе и в языковой сфере, есть свои определенные проблемы, мысли, новые идеи и новеллы.

Статья посвящена вопросам качества национального законодательства, разработки нормативных правовых актов на государственном языке, формированию терминологического запаса. Под терминами национального законодательства понимаются термины, применяемые в сфере законодательства. Законотворческий процесс, как одно из направлений реализации данных задач, является главным средством формирования национального законодательства.

С обретением Независимости уделяется пристальное внимание вопросам приведения в единообразие терминов и слов, при этом особо выделяя переводческую сферу.

Качество национального законодательства тесно связано с качеством развития, процветания казахского языка. В статье 7 Конституции Республики Казахстан от 30 августа 1995 года указано, что «в государственных организациях и органах местного самоуправления наравне с казахским официально употребляется русский язык», в связи с этим необходимо обеспечение качества аутентичности текстов документов на русском и казахском языках.

В статье уделяется внимание вопросам применения терминов в законодательстве, перевода, особенностям юридической техники в текстах законов на казахском и русском

языках, предпосылкам разработки законов на казахском языке. Также затронуты вопросы единообразия терминов и слов при разработке проектов законов и международных договоров, в особенности правильного перевода заимствованных терминов.

Также приведены примеры пробелов и ошибок, допускаемых при разработке проектов законов и международных договоров.

THE ISSUE OF LAWMAKING QUALITY

Issak Nazym

*Junior researcher of the sector of translation of Linguistic center
of the Legislation Institute of the Republic of Kazakhstan, Astana,
Republic of Kazakhstan; e-mail: n.isak@adilet.gov.kz*

Keywords: term; terminology; translate; official language; executive branch; style; linguistics.

Abstract: Any industry has its own structure, the development process, the novelty. If a philology science, especially the language industry is considered, there are always new ideas, statements as well as problems.

The article is devoted to the quality, the development of normative legal acts in the state language, the formation of terminological stock of the national legislation. Under the terms of the national legislation refers to terms used in the legislation. As one of directions of the realization of these objectives the legislative process is the principal tool of a formation of the national legislation.

With independence, achieving the uniformity of terms and words was paid close attention, while highlighting the importance of translation. The quality of the national legislation is closely linked to the development and the quality of the prosperity of the Kazakh language. Article 7 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan dated August 30, 1995 states that «in state organizations and local self-government organizations the Russian language is officially used on a par with the Kazakh language», thus marked by the question of authenticity of Russian and Kazakh languages.

The article focuses on the application of terms in the law, the translation problem, peculiarities of legal technique in the text of the law in the Kazakh and Russian languages, the prerequisite for the development of laws in the Kazakh language. The uniformity of terms and words on when drafting laws and international treaties, especially the correct translation of terms borrowed from foreign languages. Examples of gaps and errors in the law and international treaties were also presented.

Егеменді ел болып, мемлекеттік тіл мәртебесінің өсуі – Тәуелсіздіктің айқын жемісі.

Қай кезеңде де жаңашылдықпен қатар өркениет те, мәдениет те, қоғамдағы үдерістер де қатар дамытыны белгілі. Соның ішінде сөйлеу және тіл мәдениеті де бар. Заманына қарай – адамы, сол заманмен қатар жүретін біз қай бағытқа бұрылуымыз керек? Бұл дәуірде өз тілін, әдебиетін білмеген, қадірлемеген адам толық мәнді интеллигент емес деуге де болады. Себебі, ол қандайлық мамандық білімі болса да, рухани ой тәрбиесінде сыңар жоқ азамат болады. Сондықтан да тілді білу, дәріптеп құрметтеу Занда да ерекше көрсетілген. Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді меңгеру - Қазақстан Республикасының әрбір азаматының парызы.

Қазақ тілі – көркем әрі бай ұлт тілі,

мемлекеттік тіл, яғни, мемлекеттің бүкіл аумағында қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданылатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін жүргізу және іс қағаздарын жүргізу тілі.

Үкімет, өзге де мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдар Қазақстан Республикасында мемлекеттік тілді барынша дамытуға, оның халықаралық беделін нығайтуға; Қазақстан Республикасының барша азаматтарының мемлекеттік тілді еркін және тегін меңгеруіне қажетті барлық ұйымдастырушылық, материалдық-техникалық жағдайларды жасауға; қазақ диаспорасына ана тілін сақтауы және дамытуы үшін көмек көрсетуге міндетті¹.

Осы міндеттерді іске асырудың бір бағыты ретінде заң шығару процесі ұлттық заңнаманы қалыптастырудың басты құралы болып табылады.

Жалпы заң шығару процесі – заң жоба-

¹ «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» 1997 жылғы 11 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңы // «Әділет» АҚЖ. (20.01.2017)

сын әзірлеу, енгізу, өңдеу, қабылдау бойынша кезек-кезек сатылардан тұратын күрделі процесс. Конституцияның² 7-бабында мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында орыс тілі ресми түрде қазақ тілімен тең қолданылатындығы көрсетілгендіктен, заң жобалары осы екі тілде әзірленеді. Бүгінгі күні қазақ тіліндегі заң жобаларын әзірлеу орыс тіліндегі заң жобаларын аудару арқылы жүзеге асырылатыны белгілі. Бұл жұмысты мемлекеттік органдарда тіл мамандары мен аудармашылар жүргізеді.

Заңнама тілі мен терминологиясының дамуына өз үлесін қосып келе жатқан мықты практик маман Е. Сафуани: «Заң шығармашылығы мәдениеті заң мәтінінің қисынды, дәйекті баяндалуын, қалың көпшілікке ұғынықты, түсінікті әрі қарапайым болуын көздейді. Заңның логикасы, стилі, тілі – заң шығару техникасының элементтері, олардың негізгі арналымы заңнамада қамтылған нормативтік құқықтық ұйғарымдарды дұрыс түсінуді, құқықтық қатынастар субъектілерінің заңда баяндалған құқық нормаларының талаптарын дұрыс қабылдауды қамтамасыз етеді. Заң шығармашылығында стиль мен тілдің маңызына аса жауапкершілікпен қарау талап етіледі. Өйткені, қоғамдық практикада қате құрылған сөйлем, сөз тіркесі, ой мен оның мәтіндік баяндалуындағы алшақтық, қате немесе орынсыз қолданылған сөз заң шығару саласында өте ауыр, тіпті, қайғылы салдарға әкеп соғуы әбден мүмкін» [1, 83 б.] деп атап көрсетеді. Сондықтан, орыс тілінен заң жобаларын аудару да осы аталған мәселелерді ескере отырып, асығыс сөзбесөз аударуға жол бермей, тиянақты, сапалы, ұқыпты орындауды талап етеді, бұл өз кезегінде үлкен жауапкершілікті жүктейді.

Лингвистика мен аударма мәселелері өте күрделі құбылыстардың бірі болып табылады. Аударма ең алдымен сөйлеу тілінің материалдарымен байланысты, сондықтан ол лингвистикалық заңдылықтарға бағынады. Өйткені аударма – лексикалық және грамматикалық тұрғыдан екі тілдің салыстырмалы көрінісі. Аударма – шығармашылық іс, рухани өнер [2, 5 б.].

«Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 24-бабының 3-тармағында нормативтік құқықтық акті мәтінінің мазмұнына және жазылу стиліне қойылатын талаптар бекітілген. «Нормативтік құқықтық актінің мәтіні әдеби тіл нормалары, заң терминологиясы

және заң техникасы сақтала отырып жазылады, оның ережелері барынша қысқа болуға, нақты мағынаны және әртүрлі түсіндіруге жатпайтын мағынаны қамтуға тиіс. Ескірген және көп мағыналы сөздер мен сөз орамдарын, эпитеттерді, метафораларды қолдануға, сөздерді қысқартуға жол берілмейді. Қазақ және орыс тілдеріндегі нормативтік құқықтық актілердің мәтіндері теңтүпнұскалы болуға тиіс»³.

Аударма жасау барысында да осы талаптар ескерілуіне тиіс. Аударма жекелеген сөздердің мағыналарына дейін ақпараттың толық жеткізілуін қамтамасыз етуі тиіс. Сонымен қатар, стильдік ерекшеліктері ескеріле отырып, заңнама тілінде көнерген сөздер, фразеологизмдер, сирек қолданыстағы сөздер, диалекттер де қолданылмайды.

Қазіргі уақытта ғылыми лингвистикалық сараптамаға ұсынылатын құжаттардың ішінде сапасы сын көтермейтін заң және халықаралық шарт жобалары да кездеседі. Мысалы, Түркі академиясына қатысты хаттама жобасының өзінде тақырыбынан бастап, басқа да өрескел қателерге жол берілген. Атап айтқанда, «Протокол о шкале обязательных взносов государств-членов в бюджет Тюркской академии» деген тақырып: «Түркі академиясының бюджетіне мүше-мемлекеттердің міндетті жарналарының шәкілі туралы хаттама» деп аударылған, бұл ретте стильдік және пунктуациялық қателерге жол берілген (дұрыс нұсқасы: «Мүше мемлекеттердің Түркі академиясының бюджетіне міндетті жарналарының шәкілі туралы хаттама»). Осы хаттама жобасының күшіне енуі үшін қажетті абзацта «...после получения по дипломатическим каналам последнего письменного уведомления депозитарием...» деген сөздер «...депозитарийден дипломатиялық арналар арқылы соңғы жазбаша хабарлама алынғаннан кейін...» деп дұрыс аударылмай, орфографиялық, грамматикалық қателер жіберілген, оның дұрыс нұсқасы: «дипломатиялық арналар арқылы депозитарий соңғы жазбаша хабарламаны алғаннан кейін...». Сондай-ақ, орыс тіліндегі нұсқада «совершено в городе__ «__» года в единственном экземпляре на азербайджанском, казахском, кыргызском, турецком и английском языках, причем все тексты являются аутентичными. В случае расхождений толкований превагирует текст на английском языке» деп көрсетілген. Әзірлеуші осы сөйлемді «барлық мәтіндердің күші бірдей», «Келіспеушіліктер туындаған жағдайда,

² 1995 жылғы 30 тамыздағы Қазақстан Республикасының Конституциясы // «Әділет» АҚЖ. (20.01.2017)

³ «Құқықтық актілер туралы» 2016 жылғы 6 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңы // «Әділет» АҚЖ (20.01.2017)

ағылшын тіліндегі мәтін қолданылатын болады» деп теңтүпнұсқалылықты сақтамай аударған, сонымен қатар артық сөздер қолданылып, кейбір сөздер қалып қойған.

Осындай грамматикалық, стилистикалық, мағыналық қателер заң және халықаралық шарт жобаларында жиі кездеседі.

Мұндай кемшіліктерді болдырмау үшін жобаларды әзірлеуші мамандар, аудармашылар, тіл және сала мамандары бірлесіп жұмыс істеуі, қолданыстағы заңнамаға талдау жасап, қолда бар нормативтік құқықтық актілердің деректер қорын пайдалануы, Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Республикалық терминология комиссиясы мақұлдаған және соңғы жылдары қабылданған заң мен кодекстердегі терминдерді және сөздерді қолдануы қажет. Өйткені, қазақ тіліндегі жобалар заң техникасы бойынша заңгерді, кейбір терминдер мен ұғымдарды қолдануда сол сала мамандарын тарта отырып әзірленуге тиіс.

Мысалы, Жер кодексінің кейбір нормаларына қатысты өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы заң жобасына лингвистикалық сараптама жүргізу барысында орыс және қазақ тіліндегі мәтіндерде бір-біріне сәйкес келмейтін сөйлемдер кездесті, атап айтқанда, өзгеріс енгізіліп отырған орыс тіліндегі 1-баптың бірінші абзацындағы сөйлем қазақ тіліндегі 1-баптың сегізінші абзацында берілген, бұл ретте заң жобасының қазақ тіліндегі мәтінінде енгізіліп отырған өзгеріс 1-баптың сегізінші абзацы ма әлде 1-баптың 4) тармақшасының екінші абзацы ма деген мәселе тағы туындайды, осындай жағдайда заңгердің араласуы қажет. Аударма жасау кезінде заң техникасынан хабары жоқ, НҚА деректер қорымен жұмыс жасамайтын аудармашы немесе тіл маманы осындай жобаларды сөзбе-сөз аударарды, сондықтан да қазақ тілінде заң жобасын әзірлеу, яғни аудару процесіне міндетті түрде әзірлеуші маман, заңгер қатысуға тиіс.

Қолданыстағы заңнамада кейбір сөйлемдер мен сөздердің дұрыс аударылмауы себебінен құқықтық мағынасы өзгеріп кеткен нормалар да кездеседі. Мысалы, «Экспорттық бақылау туралы» Қазақстан Республикасы Заңының⁴ 17-бабында орыс тіліндегі «контакты» деген сөз «келісімшарттар» деп қате қолданылған (дұрысы «байланыстар»). Сондай-ақ «Тауар биржалары туралы» Заңының⁵ 15-1-бабының

3-тармағының 1) тармақшасында «общедоступная информация» деген термин «жалпыға белгілі ақпарат» деп дұрыс аударылмаған, яғни дұрыс нұсқасы «жалпыға қолжетімді». Осы Заңның 13-бабының 2-тармағының 2) тармақшасында және 16-бабының 1) тармақшасында «spot-товар» деген термин «спорт-тауар» деп аударылып, өрескел орфографиялық қате жіберілген. Бұл ретте «spot» деген сөз мәміле бойынша дереу төлем жүргізу кезіндегі есеп айырысу шарттарын білдіретін экономикалық термин болып табылады, яғни оның «спорт» деген сөзге ешқандай қатысы жоқ. Осы термин Заңның ұғымдық аппаратында дұрыс қолданылған.

Терминдер мен сөздердің бірізді қолданылуы заңдылық қағидаты мен нормативтік құқықтық актілер мәтіндерінің теңтүпнұсқалылығын қамтамасыз етудің, жалпы ұлттық заңнама сапасын арттыру тәсілдерінің бірі болып табылады. Қолданыстағы заңнамада бірізділікті қажет ететін терминдер, сөздер мен тіркестер көп кездеседі.

Мәселен, «Өсімдіктер карантині туралы» 1999 жылғы 11 ақпандағы Қазақстан Республикасының Заңында⁶ 9-баптың 3) тармақшасында және осы Заңда «осмотр» деген сөз 8-баптың 1) тармақшасында және 13-баптың 5-тармағында «қарап-тексеру» деп, ал 9-баптың 3) тармақшасында «тексеру» деп әртүрлі қолданылған. Ал 2014 жылы қабылданған қолданыстағы Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінде осы термин «қарап-тексеру» деп алынған.

Сондай-ақ осы Заңда «обеззараживание» деген сөз 1-бапта ұғымдық аппаратта екі түрлі берілген: 11) тармақшасында «зарарсыздандыру», ал 18) тармақшасында «залалсыздандыру», сондай-ақ 13 және 18-баптарында «зарарсыздандыру» деп жазылған. Соңғы жылдары қабылданған заңдардың нормаларында «залалсыздандыру» деген сөз «обезвреживание» деген сөздің аудармасы ретінде қолданылып жүр, ал «обеззараживание» деген термин «зарарсыздандыру» деп берілуге тиіс деп пайымдаймыз.

Қолданыстағы заңнамада сонымен қатар бірізділікке келтіруді қажет ететін «принципы», «правила», «законодательство», «законодательные акты» деген сөздер мен сөз тіркестері жиі кездеседі.

Осы ретте атап өтетін жайт, заң

⁴ «Экспорттық бақылау туралы» 2007 жылғы 21 шілдегі Қазақстан Республикасының Заңы // «Әділет» АҚЖ

⁵ «Тауар биржалары туралы» 2009 жылғы 4 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңы // «Әділет» АҚЖ

⁶ «Өсімдіктер карантині туралы» 1999 жылғы 11 ақпандағы Қазақстан Республикасының Заңы // «Әділет» АҚЖ

мәтіндерінде осы сөздерді қолдануда бірізділіктің сақталмауы қазіргі уақытта заңдарға өзгерістер мен толықтырулар енгізілген кезде осы сөздер кездескен баптарда олар өзгертіліп, ал өзгерістер мен толықтырулар енгізу көзделмеген баптарда өзгертусіз қалып қоятындығымен түсіндіріледі. Осыған орай, өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы заң жобаларында бүкіл мәтін бойынша осы сөздер мен терминдерді бірізділікке келтіру қажеттігін ескеру қажет.

Заң мәтіндерінде теңтүпнұсқалықтың сақталмауы да орын алған. Мысалы, жоғарыда аталған «Экспорттық бақылау туралы» Заңның 5 және 16-баптарында бірқатар сәйкессіздік анықталды:

16-баптың 4-тармағында «...уполномоченного органа и государственных органов Республики Казахстан системы экспортного контроля» деген сөз тіркесі қазақ тілінде: «Қазақстан Республикасының экспорттық бақылау жүйесінің уәкілетті органы мен мемлекеттік органдарының...» деп, ал 5-бапта «уәкілетті органның және Қазақстан Республикасының экспорттық бақылау жүйесінің мемлекеттік органдарының» деп екі түрлі берілген, ұғымдық аппаратқа сәйкес «уполномоченный орган» және «государственные органы Республики Казахстан системы экспортного контроля» өз алдына дербес ұғымдар болғандықтан, осы сөздер 5-тармақта дұрыс қолданылған.

Осы Заңның 11-бабында: «Для обеспечения выполнения установленных настоящим Законом и иными нормативными правовыми актами Республики Казахстан правил экспортного контроля при осуществлении внешнеэкономической деятельности в отношении продукции, которая может быть использована при создании оружия массового поражения, средств доставки и иных видов вооружения и военной техники, предотвращения правонарушений в указанной сфере участниками внешнеэкономической деятельности (заявителями) создаются внутрифирменные системы экспортного контроля» деген норма:

«Осы Заңда және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерінде белгіленген экспорттық бақылау ережелерінің орындалуын қамтамасыз ету үшін жаппай қырып-жоятын қаруды, жеткізу құралдарын және қару-жарақ пен әскери техниканың өзге де түрлерін жасау кезінде пайдаланылуы мүмкін өнімге қатысты сыртқы экономикалық қызметті жүзеге асыру кезінде экспорттық бақылау ережелерін орындауды қамтамасыз ету, аталған салада құқық бұзушылықты болғызбау

үшін сыртқы экономикалық қызметке қатысушылар (мәлімдеушілер) фирмаішілік экспорттық бақылау жүйелерін құрады» деп қолданылған. Алайда оның дұрыс аудармасы: «Жаппай қырып-жою қаруын, жеткізу құралдарын және қару-жарақ пен әскери техниканың өзге де түрлерін жасау кезінде пайдаланылуы мүмкін өнімге қатысты сыртқы экономикалық қызметті жүзеге асыру кезінде осы Заңда және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерінде белгіленген экспорттық бақылау қағидаларының орындалуын қамтамасыз ету, аталған салада құқық бұзушылықты болғызбау үшін сыртқы экономикалық қызметке қатысушылар (мәлімдеушілер) фирмаішілік экспорттық бақылау жүйелерін құрады» деп қолданылуға тиіс, яғни, аударма барысында теңтүпнұсқалық пен сөздердің орын тәртібі сақталмаған.

Заңдарды әзірлеу барысында артық сөздердің қолданылуы да орын алатын жайт. Мысалы, жоғарыда аталған экспорттық бақылау туралы Заңның 15-бабының 2-тармағында «вне территории Республики Казахстан» деген сөз тіркесі «Қазақстан Республикасының кеден аумағынан тыс жерде» деп аударылған, яғни, «кеден» деген сөз артық қолданылған. Осыған ұқсас олқылық осы Заңның 10-бабының 2-тармағында да кездеседі: «уполномоченного органа» деген термин «уәкілетті мемлекеттік органның» деп берілген, бұл ретте «мемлекеттік» деген сөз артық қолданылған.

Халықаралық терминдердің ұлттық заңнамада қолданылуы - қазіргі терминология саласындағы өзекті мәселелердің бірі. Қазіргі уақытта термин жөніндегі дұрыс түсініктің болмауы, терминологиялық сөздіктер және олардың қолданылуындағы кемшіліктер, термин жасау тәсілдері мен әдістерінен сала мамандарының хабары болмауы сияқты проблемалар бар.

Қазақстан Республикасының Президенті «Қазақстан - 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты өзінің жыл сайынғы Қазақстан халқына Жолдауында «қазақ тілін кеңінен қолдану жөніндегі кешенді шараларды жүзеге асыруды жалғастыру керек» деп атап көрсете отырып, қазақ тілін жаңғырту, терминология және қалыптасқан халықаралық және шет тілінен енген сөздерді қазақ тіліне аудару мәселелерін шешу қажеттігі туралы тапсырма берген болатын.

Бұл ретте шет тілдерінен енген кейбір жекелеген терминдердің мағынасына нақты баламалық ұғым беру арқылы олардың қазақ тілінде дәл нұсқалары табылғанын айта кету қажет. Мәселен, «ставка» деген

сөз «мөлшерлеме» деп, «процент - пайыз», «аффилированный - үлестес», «календарь - күнтізбе», «реестр - тізілім», «шкала - шәкіл», «компетенция - құзырет», «иерархия - саты», «легализация - заңдастыру, жария ету», «либерализация - ырықтандыру», «арбитраж - төрелік» деп ұлттық заңнамада өз орнын тауып, кеңінен қолданылып жүр.

Сонымен қатар, кейбір халықаралық терминдер, атаулар заңнама қорына еніп, орнығып кеткенін да жоққа шығаруға болмайды. Мысал ретінде: «адвокат», «нотариус», «процесс», «интернет», «алимент», «инновация», «инвестиция», «рейтинг», «аккредитив», «веб-портал», «кластер» және т.б. сөздерді келтіруге болады.

Сондай-ақ шет тілдерінен енген «консервация», «идентификация», «аттестация», «сертификация», «аккредитация» сияқты халықаралық терминдерді қазақ тілінің транскрипциясына сәйкес бейімдеп қолдану қажеттігін атап өтеміз, яғни, «консерваттау», «идентификаттау», «аттестаттау», «сертификаттау», «аккредиттеу» деп қолдану қажет, яғни сөзжасам заңдылығына сәйкес жұрнақтар шет тіліндегі түбір сөзге жалғануға тиіс. Нормативтік құқықтық актілердің жобаларын әзірлеу барысында осындай жағдайларға аса назар аудару керек.

Осы ретте Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Ұлытауда берген сұхбатындағы: «Тілді байыту керек! Оған халықаралық ұғымдарды енгізсек, тіліміз дамиды» деген сөздерінің жүзеге асып жатқанын атап өту қажет.

Осымен бірге, заңнамада шет тілінен қазақ тіліне аударылған сөздердің ішінде орынсыз, дұрыс қолданылмай жүрген сөздер де бар. Мысалы, «Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы» Қазақстан Республикасы Заңының⁷ 1-бабының 42) тармақшасында «демонтаж» деген сөз «бөлшектеу» деп аударылған, бірақ «бөлшектеу» ұғымы «демонтаж» сөзінің мағынасын толық ашып көрсетпейді. Сол сияқты «идентификация» деген сөз осыған дейін «сәйкестендіру» деп қолданылып жүрген болатын. Қазіргі уақытта бұл сөз «идентификация» терминінің толық мағынасын ашып көрсетпейтіндіктен, оның «идентификаттау» деген екінші баламасын да Терминология комиссиясы мақұлдады.

Әрине, тілжандықұбылыс болғандықтан, оның заман талабына сай жаңғырып отыруы заңды. Дегенмен, терминдерді жаңғырту ізденіспен, талғаммен қарауды талап етеді.

Осыған орай, қазіргі уақытта кез келген мемлекеттік органның басшылары заңнамалық актілер жобаларының және ресми құжаттардың қазақ тіліндегі мәтіндерінің сапалы әзірленуіне айрықша назар аудара отырып, мемлекеттік тілге барынша қолдау көрсетуде.

Заң жобаларын қазақ тілінде әзірлеудің алғышарттарының бірі ретінде заң әзірлеу процесінің барысында жұмыс топтарының, ведомствоаралық комиссиялардың отырыстарында, құқықтық, ғылыми, заң сараптамаларын жүргізу кезінде заң жобаларын екі тілде бірдей талқылап, пысықтауды орынды деп пайымдаймыз.

Әдебиет

1. Сафуани Е. Термин – заңнамалық актілердің негізі // Қазақстан Республикасы Заңнама институтының жаршысы. 2014. № 4 (36). 83-86-б.
2. Алдашева А., Ахметжанова З. Ресми іс қағаздары. – Алматы, 2000. 216 б.

References

1. Safuani E. Termin – zaңnamalyq aktilderdiң negizi // Қазақстан Respublikasy Zaңnama institutynың zharshysy. 2014. № 4 (36). 83-86-b.
2. Aldasheva A., Ahmetzhanova Z. Resmi is qazazdary. – Almaty, 2000. 216 b.

⁷ «Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы» 2001 жылғы 16 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңы // «Әділет» АҚЖ